

TARIM EKONOMİSİ

Prof. Dr. Cennet OĞUZ

Prof. Dr. Zeki BAYRAMOĞLU

Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

2018

as atlas
akademi

Tarım Ekonomisi

Prof. Dr. Cennet OĞUZ – Prof. Dr. Zeki BAYRAMOĞLU

ISBN: 978-605-63373-3-8

© 2. Basım, Şubat 2015
© Copyright 2015, ATLAS AKADEMİ

Bu baskının bütün hakları Atlas Akademi'ye aittir.
Yayın evinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya
bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı,
yayımları, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

SERTİFİKA NO: 15833

Kapak & Dizgi
Atlas Akademi

Baskı ve Cilt
Dizgi Ofset
Yeni Matbaacılar Sitesi Konya
Tel: 0332 342 07 42

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Tarım ekonomisi, tarımın ekonomideki yeri ve önemi, tarımsal üretim faktörleri,
tarımsal işletmecilik, tarımsal pazarlama, tarım işletmelerinin finansmanı

as atlas
akademi

Selçuk Üniversitesi Kampüs Alanı
Gökkuşuğu Alışveriş Merkezi
No: 22 Selçuklu / KONYA
Tel: 0332 241 30 59

ÖNSÖZ

Ekonominin temel prensiplerini dikkate alarak tarım sektörünün problemlerini uygulamalı olarak çözmeyi hedefleyen Tarım Ekonomisi Ziraat Fakültelerinin ikinci sınıflarında okutulan temel derslerden birisidir. Bu çalışma uzun yıllardan beri aralıksız yürüttüğümüz tarım ekonomisi derslerinde verdiğimiz notların bir araya getirilip, gözden geçirilip genişletilmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

Tarım sektörünün ana sektör olarak ekonomideki itici gücü açıktır. Makro veriler açısından değerlendirildiğinde tarım sektörünün ekonomi içerisindeki payı oransal olarak düşük olmakla beraber girdi alan ve girdi veren sektörlerle birlikte değerlendirildiğinde ekonomide önemli bir yeri olduğu görülebilir. Tarım sektörünün ekonomiye olan oransal katkısının artırılmasında sınırlı kaynakların etkin kullanımının önemi fazladır. Bu amaca yönelik olarak tarımda yeni tekniklerin ve teknolojilerin kullanımı üzerine birçok çalışma yapılmış ve sektörün hizmetine sunulmuştur. Ancak yapılan çalışmaların sektörde faaliyet gösteren işletmelerin gelirlerine ve dolayısı ile sektörel gelişmeye katkı sağlaması için temel ekonomik prensipler çerçevesinde kullanılması gerekmektedir. Ayrıca, işletmelerin etkin yönetimi, pazarlama, finansman stratejilerinin olması, üretim planlamasının yapılması ve bunları gerçekleştirecek beşeri sermayenin güçlü olması gerekmektedir. Yine, bu stratejileri geliştirecek insan kaynaklarının üretim maliyetleri ve piyasa bilgilerine sahip olması beklenmektedir. Bu gün tarımsal üretimde rastgele faaliyette bulunmak yerine, genel ekonomi, tarım ekonomisi ve işletmecilik bilgisine göre çalışmak çok daha yararlı olacaktır. Unutulmamalıdır ki çok üretmek amaç değildir.

Kitaptaki konuların daha kolay anlaşılabilmesi için verilen örneklerin basit, kısa ve öz olmasına büyük özen gösterilmiştir. Kitaptaki konular ders programlarındaki saatler dikkate alarak hazırlanmış, sade bir dil ile kaleme alınmıştır. Her çalışmada olduğu gibi bu kitapta da bir takım eksikliklerin olması kaçınılmazdır. Bu konularda alacağımız eleştiri ve görüşler bizler için yol gösterici olacaktır. Bu eseri öğrencilere ve konuya ilgi duyan meslektaşlarımıza yardımcı olması dileği ile sunuyoruz.

Saygılarımızla,

Konya, Mart 2018

Cennet OĞUZ - Zeki BAYRAMOĞLU

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TARIM EKONOMİSİNE GİRİŞ	1
1.1. Ekonomik Faaliyetler.....	2
1.1.1. Üretim.....	2
1.1.2. Mübadele	4
1.1.3. Tüketim.....	4
1.2. Tarım Ekonomisi ve Kapsamı	4
1.2.1. Tanımı ve Önemi	4
1.2.2. Tarım Ekonomisinin Diğer Bilimlerle Olan İlişkisi	7
1.2.3. Tarım Ekonomisi İlminde Metot.....	7
1.2.4. Tarım Ekonomisinin Bölümleri	9
1.3. Tarımın Tanımı ve Faaliyet Alanı.....	11
1.4. Tarım Sektörünün Özellikleri.....	12
1.4.1. Tarımın Yapısal Özellikleri	13
1.4.1.1. İklimsel Faktörlerin Etkisi	13
1.4.1.2. Tarımsal Ürünlerin Özelliği.....	13
1.4.1.3. Tarımsal Üretimin Süresi	14
1.4.1.4. Tarımsal Üretimde Mekanizasyon Kullanımı	15
1.4.1.5. Tarımsal Üretimde İş bölümü ve İhtisaslaşma	16
1.4.1.6. Tarımda Risk ve Belirsizlikler	17
1.4.2. Tarımın Ekonomik Özellikleri.....	17
1.4.2.1. Tarımsal Gelir Durumu	17
1.4.2.2. Tarımsal Üretim Faktörlerinin Yapısı	20
1.4.2.3. Tarımsal Üretimde Masrafların Yapısı	21
1.4.2.4. Tarımsal Ürünlerin Piyasa Yapısı	23
1.4.2.5. Tarım Ürünlerinin Fiyatları	24

1.4.3. Tarımın Sosyal Özellikleri	25
1.4.3.1. İşletme Yönetimi ve İnsan Kaynakları	25
1.4.3.2. Tarımda Çalışma Şartları.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

2. TARIMIN TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ.....	29
2.1. Nüfus ve İstihdam Yönünden Tarımın Önemi	31
2.2. Beslenme Yönünden Tarımın Önemi.....	37
2.3. Sanayiye Hammadde Sağlaması Açısından Tarımın Önemi.....	38
2.4. Milli Gelir Yönünden Tarımın Önemi	40
2.4.1. Üretim Yönünden Milli Gelirin Hesabı	41
2.4.2. Gelirin Dağılışı Yönünden Milli Gelirin Hesabı	42
2.4.3. Harcama Yönünden Milli Gelirin Hesabı	42
2.4.4. Milli Gelirin Hesaplanması	43
2.5. Ödemeler Bilançosu (Dengesi) Yönünden Tarımın Önemi	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TARIMSAL ÜRETİM FAKTÖRLERİ.....	49
3.1. Üretim Faktörü Olarak Arazi.....	49
3.1.1. Toprağın Üretim Durumu.....	51
3.1.2. Arazinin Topoğrafik Durumu	54
3.1.2.1. Arazi Sınıfları	54
3.2. Üretim Faktörü Olarak İş (Emek)	56
3.2.1. Tarım İşletmelerinde İş Produktivitesi	58
3.2.2. Tarımda İş Gücü Kaynakları ve Çeşitleri	61
3.2.3. Tarımda Ücret ve Çeşitleri	62
3.3. Üretim Faktörü Olarak Sermaye	63
3.3.1. Sabit Sermaye.....	64
3.3.2. Döner Sermaye	64
3.3.3. Sermayenin Fonksiyonlarına Göre Sınıflandırılması.....	65
3.3.3.1. Aktif Sermaye.....	68
3.3.3.1.1. Arazi Sermayesi (Çiftlik Sermayesi).....	68

3.3.3.1.2. İşletme Sermayesi	69
3.3.3.2. Pasif Sermaye	71
3.3.4. İşletmelerin Likiditesine Göre Sınıflandırılması	71
3.4. Üretim Faktörü Olarak Müteşebbis	72

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TARIM İŞLETMECİLİĞİNDE KULLANILAN EKONOMİK PRENSİPLER	75
4.1. Temel Ekonomik Prensipler	76
4.2. Mutlak Kâr ve Nispi Kâr prensibi	76
4.3. Eşit Marjinal Hasıla Prensipleri	78
4.4. Marjinal Kıymet Prensipleri	80
4.4.1. Faktör Ürün İlişkisi (Azalan Verim Kanunu)	81
4.4.1.1. Optimum Üretim Düzeyinin Belirlenmesi	86
4.4.2. Faktör-Faktör İlişkisi	93
4.4.2.1. En Düşük Masraflı Girdi Bileşiminin Belirlenmesi	95
4.4.3. Ürün-Ürün ilişkisi	100
4.4.3.1. En Yüksek Gelirli Üretim Faaliyetleri Bileşiminin Belirlenmesi	102
4.5. Fırsat Maliyeti Prensipleri (Faydadan Kayıp Prensipleri)	107
4.6. Ortalama Masraf Eğrileri ile Kârın Maksimizasyonu Prensipleri	108
4.7. Toplam Masraf Eğrileri ile Kârın Maksimizasyonu Prensipleri	111

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. TARIMSAL İŞLETMECİLİK	115
5.1. Tarımsal İşletme Kavramı	115
5.2. Tarımsal İşletmesinin Amacı	116
5.3. Tarım İşletmesinin Fonksiyonları	117
5.3.1. Yönetim Fonksiyonu	120
5.3.2. Üretim Fonksiyonu	122
5.3.3. Pazarlama Fonksiyonu	123
5.3.4. Finansman Fonksiyonu	123
5.3.5. Muhasebe Fonksiyonu	124

5.3.6. İnsan Kaynakları Yönetimi Fonksiyonu	124
5.3.7. Halkla İlişkiler Fonksiyonu	125
5.3.8. AR-GE Fonksiyonu	125
5.4. Tarım İşletmelerinin Sınıflandırılması	126
5.4.1. Ürün Çeşitliliğine Göre Tarım İşletmelerin Sınıflandırılması	126
5.4.2. Üretim Faaliyetlerine Göre Tarım İşletmelerin Sınıflandırılması	127
5.4.3. Mülkiyetine Göre Tarım İşletmelerinin Sınıflandırılması.....	127
5.4.4. Üretim Değerine Göre Tarım İşletmelerin Sınıflandırılması....	127
5.4.5. Büyüklüklerine Göre Tarım İşletmelerinin Sınıflandırılması... 128	
5.4.6. Sosyo-Ekonomik Amaçlara Göre İşletmelerin Sınıflandırılması	130
5.4.6.1. Yeter Gelirli İşletme Büyüklüğü.....	130
5.4.6.2. Optimal İşletme Büyüklüğü.....	130
5.5. Türkiye Tarım İşletmelerinin Genel Özellikleri.....	131
5.6. Tarım İşletmelerinin Başarı Ölçütleri.....	136
5.6.1. Gayrisafi Hasıla	137
5.6.2. Gayrisafi Üretim Değeri.....	138
5.6.3. Üretim Masrafları	138
5.6.4. İşletme Masrafları.....	140
5.6.5. Saf Hasıla.....	141
5.6.6. Brüt Kar	142
5.6.7. Tarımsal Gelir	142
5.6.8. Harcanabilir Tarımsal Gelir.....	143
5.6.9. Net Kar (Müteşebbis Karı)	143
5.6.10. Öz Sermayenin Rantı	144
5.6.11. Mali Oranlar	144
5.6.11.1. Rantabilite	144
5.6.11.2. Sermaye Devir Oranı.....	145
5.7. Tarım İşletmelerinin Başarısını Etkileyen Faktörler	146
5.7.1. Üretim Riski.....	146
5.7.2. Pazarlama Riski	147

5.7.3. Finansman Riski	147
5.7.4. Teknolojik Risk	148
5.7.5. İnsan Kaynaklı Risk.....	148
5.7.6. Yasal Riskler	148
5.7.7. Kaza Riskleri.....	148
5.8. Bölüm Eki.....	148

ALTINCI BÖLÜM

6. TARIMSAL ÜRÜNLERİN MALİYET HESAPLAMASI	157
6.1. Maliyet Kavramı ve Önemi.....	157
6.2. Üretim Masrafları	158
6.2.1. Değişen masraflar	159
6.2.2. Sabit Masraflar	163
6.3. Bütçeleme Yöntemi	170
6.3.1. Tam Bütçe Analizi.....	171
6.3.2. Kısmi Bütçe Analizi.....	171
6.4. Maliyet Hesaplama Yöntemleri	171
6.4.1. Basit Maliyet Hesaplama Yöntemi	172
6.4.2. Bileşik Maliyet Hesaplama Yöntemi.....	172
6.5. Tek Yıllık Bitkilerin Maliyet Hesabı.....	173
6.6. Çok Yıllık Bitkilerin Maliyet Hesabı	176
6.7. Süt Sığırcılığı Üretim Faaliyeti Maliyet Hesabı.....	181
6.8. Besi Sığırcılığı Üretim Faaliyeti Maliyet Hesabı	184

YEDİNCİ BÖLÜM

7. TARIMSAL PAZARLAMA	187
7.1. Pazarlamanın Tanımı	187
7.2. Pazarlamanın Amacı ve Önemi	188
7.3. Talep.....	189
7.3.1. Belirli Bir Fiyattan Talep	189
7.3.2. Talep Tablosu	189
7.3.3. Talep Kanunu	190

7.3.4. Talep Eğrisi	190
7.3.5. Talebi Etkileyen Faktörler	192
7.3.6. Fiyat Talep Esnekliği	193
7.3.6.1. Talep Esnekliği Üzerine Etki Eden Faktörler.....	196
7.3.6.2. Zamanın Esneklik Katsayısına Etkisi	197
7.3.6.3. Perakende ve Üretici Pazarlarındaki Talep Esnekliği .	197
7.3.6.4. Talep Esnekliğinin Uygulamada Önemi	198
7.3.7. Çapraz Esneklik.....	198
7.3.8. Gelir Talep Esnekliği	198
7.3.8.1. Gelir-Talep Esnekliğinin Uygulamadaki Önemi	200
7.3.9. Tarım Ürünleri Talebinin Özellikleri	200
7.3.9.1. Kısa Dönemde Talep.....	201
7.3.9.2. Uzun Dönemde Talep	201
7.4. Arz.....	202
7.4.1. Belirli Bir Fiyattan Arz	202
7.4.2. Arz Kanunu	202
7.4.3. Arz Eğrisi.....	203
7.4.4. Arzı Etkileyen Faktörler	204
7.4.6. Tarım Ürünleri Arzının Özellikleri	208
7.4.6.1. Çok Kısa Piyasa Döneminde Arz.....	209
7.4.6.2. Kısa Piyasa Döneminde Arz	210
7.4.6.3. Uzun Piyasa Döneminde Arz.....	211
7.5. Fiyat Oluşumu	212
7.5.1. Tam Rekabet Piyasası ve Fiyatın Meydana Gelişi	212
7.5.2. Tam Monopol Piyasası ve Fiyatın Oluşumu	213
7.5.3. Tekelci Rekabet Piyasası ve Fiyatın Oluşumu	214
7.5.4. Oligopol Piyasası ve Fiyatın Oluşumu	214
7.5.5. Üretici ve Tüketici Rantı-Fiyat Farklılaşması	215
7.6. Tarım Ürünleri Fiyatlarında Dalgalanma ve Fiyatlara Yapılan Müdahaleler.....	216
7.6.1. Tarım Ürünleri Fiyatlarındaki Dalgalanmaların Çiftçiler Üzerine Etkileri	217

7.6.2. Devletin Fiyatlara Müdahalesi.....	217
7.7. Tarım Ürünlerinin Pazarlanması Hizmetleri.....	219
7.8. Pazarlama Kanalları ve Aracılar	219
7.9. Tüketici.....	220

SEKİZİNCİ BÖLÜM

8. TARIM İŞLETMELERİNİN FİNANSMANI.....	223
8.1. Tarım İşletmelerinin Finansmanı	223
8.2. Finansmanın Amacı ve Kullanım Alanları	224
8.3. Finansman Kaynakları	225
8.3.1. İç Finansman	225
8.3.2. Dış Finansman.....	226
8.3.2.1. Dış Finansman Kaynakları	230
8.3.2.1.1. Örgütlü Olmayan Dış Finansman Kaynakları.....	230
8.3.2.1.2. Örgütlü Dış Finansman Kaynakları.....	230
8.4. Borçlanma Esasları.....	233
KAYNAKLAR.....	235